

תהליכים תקינים ולקויים בהבנת הנקרא

ד"ר מני יערי



ד"ר יערי הוא מרצה באוניברסיטת בר אילן במגמה ללקויות למידה, ומכהן כיו"ר האגודה הארצית לשפה ואוריינות. תחום התמחותו הוא חקירת תהליכים קוגניטיביים תקינים ולקויים המתרחשים במהלך הבנת הנקרא. מחקריו נעשים על אוכלוסיות שונות של קוראים חלשים (דיסלקטיים, הפרעת קשב, מבינים חלשים) בעזרת שיטות מחקר מגוונות (ניטור תנועות עיניים, חשיבה בקול, מודלים חישוביים).

תקציר

הבנת הנקרא מבוססת על יכולתו של הקורא לקשור יחד רצף של רעיונות לכדי מסר אחד קוהרנטי. החיבור בין הרעיונות, וגם הרחבתם, נעשה בעזרת היקשים שהקורא מעורר מתוך הידע הקודם שלו. בהרצאה נבין מה הם המנגנונים הקוגניטיביים התומכים בתהליך זה, ומדוע הוא נכשל אצל קוראים עם קשיים בהבנת הנקרא. כמן כן, אסקור דרכים לאבחן כשלים בתהליך, ואסטרטגיות הוראה להתמודד עימם.

מתוך הספר: קריאה – תיאוריה ומעשה: לומדים ומלמדים אוריינות

"הידע הקודם תורם כאמור להישגים בקריאה ובלמידה. תלמידים רבים מצליחים בלימודיהם בכיתות הנמוכות, אך כעבור שנים אחדות, כשהם נדרשים להבין טקסטים מופשטים יותר – החסר בידע קודם מקשה עליהם את ההבנה, ואז חלה ירידה משמעותית בהישגיהם. תפקידו של המורה לחפש דרכים שיסייעו לתלמיד להתמודד עם חסר זה.

על המורה לדעת שקשייו של התלמיד בהבנת טקסט נתון עלולים לנבוע משלוש סיבות עיקריות הנוגעות לסכמות הידע שלו:

1. העדר סכמה של ידע ספציפי הנחוצה להבנת טקסט מסוים.
2. הידע קיים, אך התלמיד אינו מצליח להפעיל את הסכמות הרלוונטיות היות שאינו עורך קישור מתאים בין הכתוב לבין הידע שלו.
3. התלמיד מפעיל סכמה לא רלוונטית.

כל אחת מהסיבות הללו מצריכה כמובן טיפול אחר.

כשעוסקים בטקסט כלשהו חייבים כאמור לדעת איזה ידע קודם נדרש להבנתו, וחשוב לספק לתלמיד את הידע הנחוץ או להפנותו למקורות מידע. יצרה מזו, חשוב להפנות את תשומת לבו של התלמיד לקיומו של "ידע קודם" ולחשיבותו בהבנת טקסטים. מודעות זו אמורה להניע את התלמיד לנסות להשיג את הידע הקודם הנדרש.



רעיונות והמלצות לדרכי הוראה

| רציונל, שיקולי דעת | דרכי הוראה ופעילויות |
|--|---|
| הוראה גלויה ומפורשת עם התלמידים להעלאת מודעותם לתהליכים המתרחשים תוך כדי הבנת הנקרא, לדוגמה, | |
| <p>1. פעולות אלה יכולות לסייע כדי להבחין בין אוסף של משפטים ובין טקסט. כמו כן, יכולות פעולות אלה לסייע בהמשך גם בתהליכי כתיבה.</p> | <p>1. מתן שני טקסטים לקריאה ולהפקת משמעות - טקסט אחד מכיל רשימת משפטים שאין ביניהם קשר הגיוני. טקסט שני קוהרנטי והגיוני. דיון מהו הטקסט הטוב יותר? איזה טקסט ברור יותר ומדוע. מה הופך טקסט למובן יותר? בהמשך אפשר לבקש לדרג מספר טקסטים לטוב ביותר ולפחות טוב ולנסות להסביר מדוע. לסיכום אפשר ליצור רשימה של רכיבים בטקסט המסייעים לנו להבין טוב יותר את הנקרא.</p> |
| הוראה מפורשת לכך שהבנת טקסט דורשת חיבור בין רעיונות המופיעים בטקסט וידע כללי קודם לדוגמה, | |
| <p>2. הסיפור ייבנה מתוך ההיכרות המוקדמת של התלמידים עם סיפורים על נסיכות, מתוך היכולת להזדהות עם הרגש שחשה הנסיכה.</p> | <p>2. מתן משפט ובקשה להרחבתו לסיפור קצר תוך הסתייעות בידע הרחב שלנו. לדוגמה: "הנסיכה הצלופה ישבה ליד הנהר ולאחר ארבע שעות חזרה לאחדה בארמון". התלמידים יוזמנו לספר סיפור סביב משפט זה, או להרחיב את המשפט לכדי סיפור שלם. לאחר יצירת הסיפור כדאי לשוחח עם התלמידים על הפעולות שנדרשו מהם כדי לייצר את הסיפור. כיצד ידעו להשלים ולהרחיב את הסיפור? מה עזר להם להרחיב ולהשלים את המשפט לכדי סיפור.</p> |

| רציונל, שיקולי דעת | דרכי הוראה ופעילויות |
|---|--|
| | |
| הוראה מפורשת של גורמים המשפיעים על הבנת הנקרא | |
| <p>4. ידע קודם על הנושא ישפיע על הבנת הטקסט. באמצעות העלאת הידע הקודם על הנושא באמצעות דיון בו התלמידים מעלים למודעות שלהם את הידע שיש להם ובבואם לקריאת הטקסט המידע כבר נמצא בראשם זמין יותר, נוח וקל יותר לשימוש במהלך הקריאה.</p> <p>5. הבנת האסטרטגיה תסייע להפיק מידע באופן מיטבי מן הטקסט.</p> <p>6. טיפוח יכולת הניטור והוויסות בעצמי של הקורא</p> | <p style="text-align: center;">ידע הקורא, מאפייני הטקסט</p> <p>4. לפני קריאת טקסט, המורה יברר עם תלמידיו מה הוא הידע הקודם שיש להם בנושא. תלמידים ישתפו אחד את השני בידע ויצרו הכנה לקראת המפגש עם הטקסט והבנתו.</p> <p>5. במהלך קריאה של טקסט המורה ידון עם תלמידיו על האסטרטגיות הנדרשות מן הקורא כדי להבין את הכתוב ולהפיק משמעות ממנו. חשוב להמשיג את האסטרטגיה ולהשתמש בה במצבי קריאה שונים.</p> <p>לדוגמה,</p> <ul style="list-style-type: none"> • כדי להבין מה הם מניעיה של דמות בסיפור. מה עלינו לעשות כקוראים? תשובות מצופות: לאסוף/ לסמן את מעשיה בטקסט, מחשבותיה, רגשותיה, מה חושבים עליה האחרים או כיצד מתנהגים אליה. כל אלה יסייעו לנו ללמוד על מניעי הדמות. • בטקסט מידעי- חלוקה לפסקות, קריאת המשפט הראשון והאחרון בפסקה. המשגת הנושא של הפסקה והרעיון המוצג בה. דיון כיצד הפסקה קשורה לפסקה הקודמת? על מה עשויה הפסקה הבאה לדבר? וכדומה. <p>6. חשוב להזמין את התלמידים לספר ולדווח מה הם הבינו מן הטקסט וכמה הם מבינים. חשוב שיבינו ויהיו מודעים גם לכמה לא הבינו וכיצד כדאי לפעול כדי להבין טוב יותר בפעם הבאה.</p> <p>לדוגמה,</p> <p>לאחר קריאת הטקסט, כל תלמיד יכתוב לעצמו מה הבין. במליאה משותפת יאסף המידע ואז כל תלמיד יבחן את דיווחו ויבדוק על מה לא דיווח ומדוע. האם לא הבין? כמה לא הבין? חשוב לערוך דיון המשך בנוגע לאסטרטגיות אפשריות במטרה לסייע לנו להבין טוב יותר.</p> |

| רציונל, שיקולי דעת | דרכי הוראה ופעילויות |
|---|---|
| <p>9. המחקר מראה כי נדרשות אסטרטגיות שונות בכל סוג של קריאה</p> | <p>7. חשוב להביא בפני התלמידים טקסטים מעניינים מעולמם מתחומי העניין שלהם וברמת קריאות המתאימה להם.</p> <p>8. חשוב להזמין תלמידים לקרוא ולהבין את הנקרא במצבים שונים: קריאה לשם הנאה, קריאה לשם שאלות פתוחות, קריאה לשם שאלות רב ברירה וכו'. בהשתלמות מורים אפשר לעורר דיון סביב הסוגיה- מה דורש מהקורא כל סוג של קריאה.</p> <p>9. חשוב לאפשר לתלמידים לקרוא מתוך בחירה ולא רק מתוך חובה.</p> |
| <p>הוראה של תלמידים המתקשים בקריאה והבנת הנקרא</p> | |
| <p>10. המחקר מלמד כי המאזכרים הם היקשים מגשרים המסייעים להבין את הנקרא.</p> | <p>10. בעקבות קריאת טקסט חשוב לשאול תלמידים שאלות המבקשות חיבור בין משפטים ומידע המופיע בטקסט באופן לא גלוי. החיבור נעשה על סמך הכתוב ועל סמך הידע הקודם של התלמידים המאפשר להם לחבר בין המשפטים לרעיון אחד. לדוגמה,</p> <ul style="list-style-type: none"> • שאלות המתייחסות למשמעותם של מאזכרים למי מתכוונים במילה.... • חשוב להתייחס למאזכרים מסוגים שונים. • שאלות המבקשות פרשנות וחיבור לידע כללי. <p>11. קריאה חוזרת של טקסט לתלמידים מתקשים בעלי קריאה תקינה אך הבנה לקויה, תסייע להם להבין ולמצוא חיבורים אפשריים בין משפטים בטקסט.</p> <p>12. בחינת הטקסט על ידי המורה לפני ההוראה ובמידת הצורך שינוי או התאמת הכתוב כך שיקל על התלמידים המתקשים לקרוא ולהבין את הנקרא לדוגמה, שיבוץ מילים מוכרות יותר לצד מילים נדירות. הוספת דוגמה שאינה מופיעה בטקסט.</p> <p>13. עבודה ממוקדת סביב המבנה הלוגי של הטקסט כמסייע להבנת הטקסט. למשל: התייחסות לכותרת הטקסט וכותרות המשנה לפני קריאת הטקסט (ניבוי, השערה, העלאת ידע קודם) ובסיום הקריאה (אימות המידע שהצטבר במהלך הקריאה, חיבור בין רעיונות באמצעות הכותרת המכלילה).</p> <p>14. שימוש בתרשימים כדי לדלות את העיקר מן הטקסט, להבין את הקשרים בין התכנים השונים.</p> |